

Tanja Diklić¹
(Rijeka)

Fonološka odstupanja govornika farsija u pisanome diskursu na početnoj razini učenja hrvatskoga kao inoga jezika

Ključne riječi: ovladavanje hrvatskim kao inim jezikom, pisani diskurs, farsi, fonološka odstupanja

Keywords: acquisition of Croatian as L2, written discourse, Farsi, phonological deviations

Uvod

Sustavno proučavanje ovladavanja inim jezikom intenziviralo se u drugoj polovici 20. stoljeća. U skladu s time, proučavanje hrvatskoga kao inoga jezika pojavljuje se tek u novije vrijeme. Tijekom ovladavanja inim jezikom dolazi do stvaranja međujezika (eng. *interlanguage*), termin koji je prvi upotrijebio američki lingvist Larry Selinker 1972. Definira se kao dinamični jezični sustav jedinstven za svakoga govornika jer se djelomično oslanja na prvi jezik, razlikujući se od njega, ali i od inoga jezika. Jedno od bitnih obilježja svakog međujezika su odstupanja kojima se bave brojna istraživanja.

Nekoliko je različitih podjela odstupanja. Česta je podjela odstupanja na prijenosna, razvojna i jedinstvena odstupanja. Prijenosna nastaju zbog utjecaja prvoga jezika (primjerice farsija) na ini jezik (primjerice hrvatski). Razvojna odstupanja pojavljuju se tijekom procesa učenja, ali nisu vezana za prvi jezik, a jedinstvena su ona koja se ne mogu svrstati ni u prijenosna ni u razvojna (Ellis 2003: 60). Odstupanja se mogu podijeliti na pogreške (eng. *errors*) i propuste (eng. *mistakes*). Pogreške su odstupanja koja se pojavljuju uslijed nepoznavanja pravila ciljnoga jezika, to su svojevrsne

---

¹ ORCID: 0000-0002-7746-8184

rupe u znanju (Ellis 2003: 17). Propusti su povremena odstupanja od pravila ciljnoga jezika jer govornik ne koristi ono što u stvarnosti zna. Gulešić–Machata i Udier (2008: 21) odstupanja dijele na izvorna i neizvorna. Izvorna su odstupanja ona koja se pojavljuju u jeziku govornika kojima je hrvatski jezik materinski pa ih tako usvajaju i učenici koji inojezični hrvatski uče u Hrvatskoj, i to u različitim izvannastavnim situacijama. Neizvorna odstupanja nikada se ne pojavljuju u jeziku izvornih govornika, a dijelom su međujezika neizvornih govornika (Gulešić–Machata i Udier 2008: 21). Jelaska (2005b: 101) razlikuje odstupanja po razinama, pa tako govori o fonetskoj, fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, semantičkoj, pragmatičkoj i kulturološkoj razini. Za ovo istraživanje važna je podjela odstupanja po razinama jer će se u radu prikazati rezultati analize odstupanja na fonološkoj razini, i to u pisanome diskursu. Fonološka odstupanja su odstupanja u bilježenju vokala i konsonanata kojima je uzrok međudjelovanje fonoloških sustava polaznoga i ciljnoga jezika, a čija je posljedica katkad otežana razumljivost ili potpuna nerazumljivost pisane produkcije na hrvatskome jeziku. S obzirom na to da se radi o početnoj razini učenja hrvatskoga kao inoga jezika, takva odstupanja je potrebno najprije otkloniti jer je pisana produkcija u inome jeziku vrlo važan dio komunikacijske kompetencije. Ovladavanje grafijom prvi je korak na putu do ovladavanja izgovorom, a u konačnici i gramatičkom i jezičnom kompetencijom u ciljnome jeziku (Jukić 2022).

Kada je riječ o odstupanjima na fonološkoj razini, mogu se podijeliti na zamjenjivanja, ispuštanja i dodavanja (Globan, 2003 prema Gulešić–Machata i Udier 2008: 20). Upravo takva odstupanja na fonološkoj razini zamijećena su i u analiziranome korpusu te su s obzirom na specifičnosti hrvatskoga jezika, kao posebna kategorija dodane i alternacije *č/ć* i *ije/je/e/i*.

Istraživanja pisanih odstupanja

Pisanje, kao jedna od vještina potrebnih za ovladavanje inim jezikom, dugo je vremena bilo zanemarivano. No, tijekom nekoliko posljednjih desetljeća sve su brojnija istraživanja pisanih odstupanja pri ovladavanju inim jezikom. Puteh et al. (2010, prema Brown 1987) tvrde da je prirodni poredak u ovladavanju inim jezikom ovladavanje vještinama slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. Pisanje je vještina kojom se ovladava posljednjom jer je –

smatraju autori – najsloženija. Pisanje kao vještina uključuje stvaranje novih ideja i prijenos informacija, pri čemu je govornik uključen u dvosmjernu interakciju razvijanja znanja i teksta (Yahya et al. 2012). To je čitav niz aktivnosti koje se kreću od „mehaničkih“, poput zapisivanja, do složenih, poput stvaranja teksta (Yahya et al. 2012).

Derakhshan i Karimi (2015, prema Bhela 1999) govore o pisanima odstupanjima u engleskome kao inome jeziku i dolaze do zaključka da svako odstupanje u inome jeziku (u ovome slučaju u engleskome) proizlazi iz nerazumijevanja inoga jezika i primjenjivanja struktura materinskoga jezika. Kada su razlike među materinskim i inim jezikom veće, dolazi do negativnoga prijenosa. Ako su razlike manje, dolazi do pozitivnoga prijenosa i materinski jezik olakšava usvajanje inoga jezika (Derakhshan i Karimi 2015, prema Bhela 1999). Derakhshan i Karimi (2015, prema Beardsmore 1982) ukazuju na činjenicu da poteškoće govornika na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini u inome jeziku potvrđuju prijenos iz materinskoga jezika.

Matsumoto (1995) je u Japanu proveo istraživanje u koje je uključio sveučilišne profesore koji su objavljivali stručne članke na japanskome kao materinskome, ali i na engleskome kao inome jeziku, i to podjednako uspješno. Ispitanici su svoju uspješnost u pisanju na engleskome jeziku objasnili time da nikada ne prevode s materinskoga (japanskoga) na ini (engleski) jezik nego odmah pišu na engleskome, što je Matsumota (1995) dovelo do zaključka da moraju postajati neki izvanjezični razlozi koji omogućuju tako uspješno pisanje u inome jeziku. B. Bassetti (2006) navodi da se sustavi pisanja u prvome i inome jeziku uvijek razlikuju. Ponekad su te razlike manje, a ponekad su značajne, ovisno o tome koriste li se dva jezika različitim pismima ili imaju različite razine fonološke transparentnosti (eng. *phonological transparency*). Kako bi se naučilo čitati i pisati stranim jezikom, potrebno je razviti nove vještine ili prilagoditi postojeće te razviti metajezičnu svjesnost o jezičnim jedinicama novoga sustava (Bassetti 2006).

Yahya et al. (2012) analizirali su odstupanja govornika kojima je materinski jezik malajski u pisanju narativnoga i opisnoga eseja na engleskome jeziku. Više odstupanja uočeno je pri ocjenjivanju narativnih eseja. Iako je najviše morfoloških odstupanja (glagoli, članovi i množina imenica), značajan je i broj fonoloških odstupanja. Za razliku od morfoloških

odstupanja koja nisu ista u dvjema vrstama eseja (tako je, primjerice, u narativnome eseju najviše odstupanja u glagolskim vremenima, a u opisnome eseju u jednini i množini imenica), u objema vrstama eseja fonološka odstupanja brojčano su podjednaka (Yahya et al. 2012: 117) i nalaze se na petome mjestu (na ljestvici od 11 kategorija odstupanja). Autori su zaključili da su uzroci tome prijenos iz materinskoga jezika, nedovoljno poznavanje inoga jezika i nesigurnost pri uporabi inojezičnih struktura.

Budući da se ovo istraživanje bavi pisanim fonološkim odstupanjima govornika farsija u hrvatskome kao inome jeziku, oslanja se na brojna istraživanja pisanih odstupanja govornika farsija u inim jezicima. Alipour et al. (2019: 140–141), pišući o problemima koje govornici farsija imaju pri učenju engleskoga jezika, navode poteškoće koje i govornici drugih jezika najčešće imaju pri pisanju na engleskome jeziku kao inome. To su najčešće fonološka odstupanja, i to zamjena ili izostavljanje određenih fonema. Kada je riječ o vokalima, najčešće se zamjenjuju fonemi *a*, *e* i *i* (npr. *definetely*, *convinient* umjesto *definitely*, *convenient*), dok najviše poteškoća u konsonantskome sustavu proizlazi iz zamjene fonema *s*, *z*, *c* i *t* (Alipour et al. 2019, prema Cook 1997). Primjeri fonoloških odstupanja za konsonante su riječi poput *percent* ili *revolution* koje su nerijetko zapisivane kao *persent* i *revoluzion*. Autori smatraju da je pri usvajanju inoga jezika od iznimne važnosti ovladavanje pravilnim pisanjem pri čemu je bitno ustvrditi razlike u fonološkim sustavima inoga (engleskoga jezika) i materinskoga jezika (farsija). Ukazuju na potrebu osvještavanja govornika farsija da je fonološki sustav engleskoga jezika bitno drugačiji. Ono čemu posvećuju posebnu pozornost je činjenica da se u farsiju kratki samoglasnici ne zapisuju te da na početku sloga ne mogu stajati dva ili više suglasnika. Zatvornički sljedovi² (eng. *consonant clusters*) mogući su samo na kraju sloga, i to ako sadrže maksimalno dva suglasnika.

Omidipour (2014) je analizirao pisana odstupanja govornika farsija u engleskome kao inome jeziku, i to na trima razinama: ortografskoj, sintaktičko-morfološkoj i leksičko-semantičkoj. Kao primjer, autor navodi pogrešno napisane riječi *tink* (umjesto *think*) i *blak* (umjesto *black*) i zaključuje da takva odstupanja proizlaze iz činjenice da određeni fonemi ciljanoga jezika ne postoje u materinskome jeziku (Omidipour 2014: 180).

² U literaturi se često nazivaju i konsonantske skupine ili suglasničke skupine. Z. Jelaška i I. Lalli–Pačelat (2014: 73) koriste termin zatvornički sljedovi.

Naime, u farsiju ne postoje fonemi /ð/ i /θ/ (kako se izgovara suglasnička skupina th), a ne postoji ni *c* kao grafem i fonem.

Pisanje je dugo neopravdano bilo zanemarivano u istraživanjima stranih jezika, ali i hrvatskoga kao inoga jezika. Zergollern–Miletić (2007: 191) navodi da se suvremeni znanstvenici bave procesom pisanja na stranome jeziku na četirima razinama: na razini stvaranja teksta i poučavanja pisanja; na razini kognitivnih procesa koji se zbivaju pri pisanju na stranome jeziku; na razini pisanja na stranome jeziku kao zasebne discipline te na razini sociopolitičkih tema, što u velikoj mjeri uključuje proučavanje pojedinih kultura. Kao velik problem, istaknuto je ocjenjivanje pisanja te koliko pozornosti treba pridavati jezičnim pogreškama.

Pisanje i zapisivanje u hrvatskome nije tako teško kao u nekim drugim jezicima. Razlog tomu relativno je brzo razvijanje takozvane fonološke svjesnosti (engl. *phonological awareness*), tj. fonološko-grafemske svjesnosti (engl. *phonological-graphical awareness*) (Grgić i Udier 2012: 211). U hrvatskome jeziku svaki grafem odgovara jednome fonemu pa stoga polaznici mogu bez većih problema zapisati ono što čuju. Slično je s farsijem, arapskim ili turskim jezikom, za razliku od, primjerice, engleskoga jezika u kojemu jedan fonem mogu predstavljati različiti grafemi. Naravno, ni u hrvatskome jeziku nije moguće u potpunosti dobro zapisati sve što se čuje jer govornici različitih jezika imaju svoje sustave pogrešaka. Sustav pogrešaka smatra se posljedicom interferencije između dvaju fonetskih sustava – sustava prvoga i sustava inoga jezika (Grgić i Udier 2012: 211).

Jelaska i Lalli Pačelat (2014) bave se usporedbom zatvorničkih sljedova u sredini riječi u talijanskome i hrvatskome jeziku ne bi li ukazale na moguće poteškoće izvornih govornika talijanskoga jezika pri ovladavanju hrvatskim jezikom. Činjenica da su mnogi hrvatski zatvornički sljedovi nepoznati talijanskim govornicima može dovesti do najrazličitijih fonoloških interferencija u pisanju i čitanju (Jelaska i Lalli Pačelat 2014: 86). Proučavanjem odstupanja u pisanome diskursu hrvatskoga kao inoga na svim ili nekim jezičnim razinama bave se i brojna druga istraživanja (primjerice, Ančić 2020; Grgić i Udier 2012; Trtanj i Mikić Čolić 2019).

Rezultati istraživanja o usvojenosti pisanja hrvatskih grafema inojezičnih učenika čiji je materinski jezik farsi (Jukić i Diklić 2022), u skladu su s rezultatima nekih ranijih istraživanja u kojima je potvrđeno da su neke pogreške uzrokovane nepostojanjem pojedinih fonema u materinskome

jeziku ispitanika, pa su tako govornici farsija najviše poteškoća imali s grafemima *dž, đ, nj, lj* ić. Iako je nekim drugim istraživanjima (Omidipour 2014) potvrđeno da grafem *c* predstavlja poteškoće pri ovladavanju inim jezikom, u istraživanju Jukić i Diklić (2022) to nije utvrđeno. Istraživanje je također potvrdilo prijenos iz materinskoga jezika vezan za nepostojanje zatvorničkih sljedova na početku sloga u farsiju. U takvim slučajevima, nakon prvoga suglasnika ispitanici su dodavali popratni samoglasnik te je, primjerice, riječ *crkva* zapisivana kao *cerkva, carkva, serkova, serckva*.

Metodologija istraživanja

Analiza pisanih odstupanja govornika farsija provedena je na korpusu od dvadeset dvaju tekstova i temelji se na prikazu slučaju. Odabran je prigodni neprobabilistički uzorak od jedanaestoro ispitanika čiji tekstovi su nastali u ljetnome semestru akademske 2021/22. godine, a ispitanici su odrasli polaznici tečaja, azilanti iz Afganistana, na početnoj razini učenja jezika (A1 prema ZEROJ-u). Njihov materinski jezik, farsi, jedan je od manjinskih jezika u Hrvatskoj. Najmlađi ispitanik ima 18 godina, a najstariji 63 godine. Polaznicima je objašnjeno da je njihovo sudjelovanje dobrovoljno i da mogu odustati u bilo kojemu trenutku. Polaznici su pisali jednostavne tekstove, slobodne sastavke o sebi, svojoj obitelji i prijateljima. Neke tekstove pisali su na nastavi, a neke za domaću zadaću. Najprije su analizirani tekstovi svakoga polaznika pojedinačno, a nakon toga su uspoređeni svi tekstovi unutar skupine. Budući da je među polaznicima hrvatskoga kao inoga jezika sve veći broj upravo polaznika kojima je materinski jezik farsi, cilj je ovoga istraživanja ukazati na fonološka odstupanja³ koja se javljaju u pisanome diskursu, izdvojiti fonološku potkategoriju u kojoj je tih odstupanja najviše i ukazati na moguće uzročnike određenih odstupanja kako bi se pri poučavanju ta odstupanja otklonila. S obzirom na cilj istraživanja postavljena su dva istraživačka pitanja: Koja se fonološka odstupanja pojavljuju u tekstovima ispitanika? i Kojih je fonoloških odstupanja najviše?

---

³ Pri analizi su utvrđena odstupanja na morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini, ali ta će odstupanja biti temom drugoga rada.

Rezultati istraživanja i rasprava

Analiza pisanih odstupanja na fonološkoj razini podijeljena je na šest užih potkategorija: izostavljanje fonema; zamjena fonema; dodavanje fonema; alternacije č/ć; alternacije ije/je/e/i; različita uporaba fonema.

Izostavljanje fonema

Većina primjera izostavljanja fonema odnosi se na izostavljanje vokala. Budući da su i neka ranija istraživanja (primjerice, Alipour et al. 2019) pokazala da govornici farsija nerijetko pri pisanju inoga jezika izostavljaju kratke vokale zbog prijenosa iz materinskoga jezika u kojem se ne bilježe kratki vokali, uočena odstupanja mogu se objasniti prijenosom iz J1. Izostavljanje grafema *j* (1), (4b) može se objasniti i činjenicom da govornici farsija u svojem jeziku nemaju grafem ni fonem *lj* i stoga im upravo taj grafem predstavlja poteškoću pri pisanju (Jukić i Diklić 2022; Omidipour 2014). Budući da u farsiju nisu uobičajeni zatvornički sljedovi više od dvaju suglasnika (Alipour et al. 2019), polaznici u nekim primjerima izostavljaju jedan od konsonanata u skupinama s dvama ili više konsonanata (7), (10).

- (1) *Ona je ravnatel skole.* > *Ona je ravnatelj škole.*
- (2) *Ja sam iz Kabla.* > *Ja sam iz Kabula.*
- (3) *Ovo je moja obitlj.* > *Ovo je moja obitelj.*
- (4a) *On je moj prijatlj.* > *On je moj prijatelj.*
- (4b) *On je moj prijatel.* > *On je moj prijatelj.*
- (5) *Živimo u Rijci.* > *Živimo u Rijeci.*
- (6) *Mama j doktorica.* > *Mama je doktorica.*
- (7) *Sada učimo hrvaski jezik.* > *Sada učimo hrvatski jezik.*
- (8) *Dva dana predavan, jedan razgovra.* > *Dva dana predavanja, jedan razgovora.*
- (9) *On je iz Priza.* > *On je iz Pariza.*
- (10) *Vi ste naš profesor izvrsan.* > *Vi ste naš izvrstan profesor.*
- (11) *Moja majka je doktorca.* > *Moja majka je doktorica.*
- (12) *Ja imam dva sina i četri kćerka.* > *Ja imam dva sina i četiri kćerke.*
- (13) *Ja sam sretan da ti si naš učitlj.* > *Ja sam sretan da si ti naš učitelj.*

Zamjena fonema

Kao i u primjerima izostavljanja fonema, i u primjerima zamjene fonema većina odstupanja odnosi se na zamjenu vokala. Kada je riječ o konsonantima, dolazi do pojave dodavanja dijakritičkih znakova tamo gdje nisu

potrebni (15) i ispuštanja tamo gdje su potrebni (17), (34). Zamjenjuju se konsonanti *s* i *z* (16), (31), (32), a u pojedinim primjerima može se govoriti i o fonološki uvjetovanoj alternaciji – jednačenju po zvučnosti (31), (32). Konsonant *k* zamjenjuje se konsonantom *c* (24), a konsonant *g* nerijetko se zamjenjuje s *q* (18), (22), (27) što je potvrđeno i u ranijim istraživanjima pisanja hrvatskih grafema kod govornika farsija (Jukić i Diklić, 2022). Konsonant *j* zamjenjuje se s *y* (28), (29), (30) što može biti posljedica prijenosa iz materinskoga jezika u kojem grafem *y* predstavlja fonem *j*.

- (14) *Ja sam student **midicina**.* > *Ja sam student **medicine**.*
 (15) *Mama je **doktorića**.* > *Mama je **doktorica**.*
 (16) *Moj prijatelj je iz **Parisa**.* > *Moj prijatelj je iz **Pariza**.*
 (17) *Sada **ucimo** hrvatski jezik.* > *Sada **učimo** hrvatski jezik.*
 (18) *On **qovori engleske i hrvatske** jezik.* > *On **govori engleski i hrvatski** jezik.*
 (19a) *Mi smo **sretnj** u Rijeci.* > *Mi smo **sretni** u Rijeci.*
 (19b) *Mi smo **sritne**.* > *Mi smo **sretne**.*
 (20a) *Sada učimo **hrvatske jezek**.* > *Sada učimo **hrvatski jezik**.*
 (20b) *Ona govori hrvatski **jizik**.* > *Ona govori hrvatski **jezik**.*
 (20c) *Sada **učemo hrvatske jazik**.* > *Sada **učimo hrvatski jezik**.*
 (21a) *Volimo more i **sunci**.* > *Volimo more i **sunce**.*
 (21b) *Volimo more i **sonce**.* > *Volimo more i **sunce**.*
 (22) ***Drago** mi je.* > ***Drago** mi je.*
 (23) *Ja živim u Rijeci na **adrisi**....* > *Ja živim u Rijeci na **adres**...*
 (24) *Ona je **doctorica**.* > *Ona je **doktorica**.*
 (25a) *Ovo je moja **sistra**.* > *Ovo je moja **sestra**.*
 (25b) *Ja **nimam sistra**.* > *Ja **nemam sestru**.*
 (25c) *Ja **nimam brat**.* > *Ja **nemam brata**.*
 (26) *Ja imam jedan **suproga**.* > *Ja imam jednu **suprugu**.*
 (27) *Imam dvadeset **qodina**.* > *Imam dvadeset **godina**.*
 (28a) *Ovo je **moya** obetil.* > *Ovo je **moja** obitelj.*
 (28b) ***Moy** prejetel je iz **Kabola**.* > ***Moj** prijatelj je iz **Kabula**.*
 (29) *Dva dana **tyedno** nisu dovoljne.* > *Dva dana **tjedno** nisu dovoljna.*
 (30) *Živimo u **Hrvatskoy**.* > *Živimo u **Hrvatskoj**.*
 (31) *On je iz **Englezke**.* > *On je iz **Engleske**.*
 (32) *Govori **englezki** jezik.* > *Govori **engleski** jezik.*
 (33) *Ja sam **studint**.* > *Ja sam **student**.*
 (34) *Ona je ravnatelj **skole**.* > *Ona je ravnateljica **škole**.*

Dodavanje fonema

U primjerima dodavanja fonema dosta je odstupanja u kojima se dodaje vokal na početku sloga kako bi se razbili zatvornički sljedovi koji u materinskome jeziku ispitanika nikada ne stoje u toj poziciji (37), (39). Primjećuje se i obrnuti proces u kojemu se dodaju i konsonanti pa se dobivaju višočlani zatvornički sljedovi što nije tipično za farsi, ali je za hrvatski jezik (35), (36), (38), (40). U nekim je primjerima zabilježeno dodavanje konsonanata koji su tipični za neke druge jezične sustave (35), (38).

(35) *Dolazim iz **Afghanistana**.* > *Dolazim iz **Afganistana**.*

(36) *Mi smo sretni u **Rijetci**.* > *Mi smo sretni u **Rijeci**.*

(37a) *Govori **harvatski** jezik.* > *Govori **hrvatski** jezik.*

(37b) *Živimo u **Harvatskoj**.* > *Živimo u **Hrvatskoj**.*

(37c) *Ovo je **Hervaska**.* > *Ovo je **Hrvatska**.*

(38) *Oni su **intelligentni**.* > *Oni su **inteligentni**.*

(39) *Mi smo **serteni**.* > *Mi smo **sretni**.*

(40) *Neće moći ići na **falkultet**.* > *Neće moći ići na **fakultet**.*

Alternacije č/ć

Problem bilježenja č i ć u pisanoj proizvodnji u velikoj je mjeri prisutan i kod izvornih govornika (npr. Đurđević 2020, Jukić 2019), ali na početnoj razini učenja hrvatskoga jezika kao inoga ne predstavlja velik problem jer polaznici ne susreću velik broj riječi koje sadrže te foneme, a kada ih i susretnu nauče ispravan način pisanja riječi. Rezultati istraživanja Jukić (2019) pokazuju da pri pisanju diktata i izvorni i neizvorni govornici hrvatskoga jezika podjednako griješe u pisanju č i ć, ali ipak se više odstupanja javlja kod neizvornih govornika (*več, *čemo, *političke, *ćesto). Đurđević (2020) u svojem istraživanju dokazuje da izvorni govornici više griješe pri zapisivanju fonema č, a istraživanje Jukić i Diklić (2022) pokazuje da se podjednako griješi sa zapisivanjem č i ć pri zapisivanju diktiranoga teksta, ali da je više odstupanja pri zapisivanju ć. S obzirom na to da je u analiziranome korpusu malo primjera riječi koje sadrže č/ć, ne može se utvrditi u kojemu slučaju ispitanici više griješe.

(41) *Imam četiri **kčerka**.* > *Imam četiri **kčerke**.*

(42) *Nemam **kuča**.* > *Nemam **kuću**.*

(43) *Sada **učimo** hrvatske jezik.* > *Sada **učimo** hrvatski jezik.*

(44) *Naša budućnost je **mračna**.* > *Naša budućnost je **mračna**.*

Alternacije ije/je/e/i

Slično kao i kod alternacija č/ć, i alternacije ije/je/e/i nerijetko predstavljaju više poteškoća izvornim govornicima nego govornicima koji uče hrvatski jezik kao ini, posebno na početnoj razini učenja. Ovladavajući novim riječima, uče i pravilan način pisanja, najčešće nesvjesni alternacije ije/je/e/i. Istraživanje Jukić (2019) pokazalo je da izvorni govornici više griješe pri zapisivanju refleksa jata, ali i da obje skupine ispitanika griješe pri zapisu istih riječi (*odjeljen, *podjelili). U analiziranome korpusu ovoga istraživanja javljaju se neka odstupanja tipična za učenike na početnoj razini učenika (48), ali i neka koja nisu tako česta (46), (47). Daljnjim ispitivanjem sudionika istraživanja utvrđeno je da su bili u kontaktu s izvornim govornicima hrvatskoga jezika u čijem se govoru ostvaruje ikavski refleks jata, što bi mogao biti razlog navedenim odstupanjima.

- (45) *Moj deid je pokojan.* > *Moj djed je pokojni.*
 (46a) *Mi smo sritne u Rijeci.* > *Mi smo sretne u Rijeci.*
 (46b) *Mi smo sritno.* > *Mi smo sretni.*
 (47a) *Ja nimam sistra.* > *Ja nemam sestru.*
 (47b) *Ja nimam brat.* > *Ja nemam brata.*
 (48) *Ona je ljiečnik.* > *Ona je liječnica.*

Različita uporaba fonema

Različita uporaba fonema, pri čemu se nerijetko kombiniraju dvije ili više navedenih potkategorija odstupanja, najočitija je na primjerima zapisa riječi *prijatelj*, *medicina*, *inženjer*, *obitelj* i *doktorica*. Riječ *prijatelj* zapisana je kao *preitel*, *piryte*, *prjetelj*, *prejatelj*, *prijatil*, *preitel*, *preyjette*. U nekim je primjerima vidljiva kombinacija izostavljanja i zamjene fonema (*prjetelj*, *prejatelj*, *prijatil*), dok je u ostalima vidljiva uporaba nekih potpuno drugačijih kombinacija fonema kakvih nema u izvornome obliku riječi *prijatelj* (*preitel*, *piryte*, *preyjette*). Takva odstupanja mogu prouzročiti nerazumijevanje poruke i dovesti do nesporazuma.

Riječ *medicina* zapisuje se kao *midisina*, *midicina*, *madesina*, *medecijena*, *medicene*, *midisena*, *midicena*. Riječ je, uglavnom, o kombinaciji izostavljanja i zamjene fonema, i to posebno vokala *e* i *i* te konsonanata *c* i *s*.

Riječ *inženjer* zapisana je kao *enqiner*, *enženjer*, *inginyer*, *engineer*, *engeniariar*, *inzenger*, *engenera*, *enginjar*, *engnyer*. Vidljiva je opet pojava zamjene fonema, posebno vokala *e* i *i*, ali i zamjena konsonanta *ž* konsonantima

g i q, te konsonanta *nj* konsonantom *n*, ili kombinacijom *ny*. Budući da *ž* i *nj* nisu kao fonemi i grafemi prisutni u njihovu materinskome jeziku, teže ih se usvaja. Također, u tome se primjeru može raditi i o prijenosu iz drugih jezičnih sustava, npr. engleskoga.

Riječ *obitelj* zapisana je kao *obetil*, *obiteji*, *obitlj*, *obitel*, *obetlj*. Ponovno su prisutne kombinacije zamjene i izostavljanja fonema, a riječ *doktorica* zapisana je kao *doktorić*, *doktursin*, *doktořetc*. U tim primjerima je ponovno vidljiva uporaba nekih potpuno drugačijih kombinacija fonema kakvih nema u izvornome obliku riječi *doktorica* pa takva odstupanja opet mogu prouzročiti nerazumijevanje poruke i dovesti do nesporazuma, iako u manjoj mjeri nego u nekim ranijim primjerima.

Različita uporaba fonema najučestalija je u navedenim primjerima, iako to nisu jedini takvi slučajevi (primjerice *ljudi* > *ludj*, *loda*, *lude*; *Hrvatskoj* > *Harvatiski*, *Harvasiku*; *vidimo se* > *vedomica*; *Francuske* > *Fransoske*; *doviđenja* > *divođenje* i sl). S obzirom na primjere navedene u ovoj skupini, moglo bi se raspravljati o tome da su ispitanici te riječi najprije čuli, a da ih nisu vidjeli zapisane. Tako su možda ovladali izgovorom, ali ne i pisanim likom pojedinih riječi.

Nakon provedenoga istraživanja, dobiveni su odgovori na istraživačka pitanja. Kao odgovor na prvo istraživačko pitanje, uočena su fonološka odstupanja u nekoliko potkategorija: izostavljanje, zamjena i dodavanje fonema, alternacije *č/ć*, alternacije *ije/je/e/i* te različita uporaba fonema. Najviše odstupanja uočeno je pri zamjeni fonema, i to posebno vokala, što je odgovor na drugo istraživačko pitanje.

Zaključak

Analizom fonoloških odstupanja u pisanome diskursu hrvatskoga kao inoga jezika kod govornika farsija uočena je nepotpuna ovladanost hrvatskim fonološkim sustavom i prijenos fonološkoga sustava materinskoga jezika. Uočena su odstupanja u nekoliko različitih potkategorija: izostavljanje, zamjena i dodavanje fonema, alternacije *č/ć*, alternacije *ije/je/e/i* te različita uporaba fonema. Najviše odstupanja uočeno je pri zamjeni fonema, i to posebno vokala, ali i određenih konsonanata, što je u skladu i s ranijim istraživanjima o usvajanju inih jezika. Velika odstupanja vidljiva su i pri izostavljanju i dodavanju fonema. Pri izostavljanju, česta je pojava izostavljanja vokala. Mogući razlog takvome odstupanju je činjenica da se u farsiju

bilježe samo dugi vokali, ali ne i kratki. One vokale koje prepoznaju kao kratke i u hrvatskome kao inome jeziku, najvjerojatnije zbog interferencije dvaju fonoloških sustava, ne bilježe. Kod zatvorničkih sljedova na početku sloga vidljiva je pojava dodavanja fonema (popratnih samoglasnika nakon prvoga konsonanta) kako bi se razbili zatvornički sljedovi koje ne poznaje materinski jezik. Rezultati ovoga istraživanja koji potvrđuju učestalost izostavljanja kratkih vokala te dodavanja vokala kako bi se razbili zatvornički sljedovi ukazuju na područja kojima treba posvetiti najviše pozornosti pri poučavanju hrvatskoga jezika kao inoga kod polaznika kojima je materinski jezik farsi (do sličnih su zaključaka došli Alipour et al. 2019. u istraživanju o usvajanju engleskoga jezika kao inoga). Znatno manje odstupanja prisutno je kod alternacija fonema č/ć i alternacija ije/je/e/i, a da bi se to provjerilo, bilo bi dobro uključiti više primjera koji sadrže takve alternacije. Posebna kategorija su različite uporabe fonema, među kojima su i primjeri (posebice u zapisima riječi *prijatelj*) za koje se pretpostavlja da ispitanici nisu u potpunosti ovladali njihovim pisanim likom. Razlozi svih fonoloških odstupanja mogu se tražiti u fonološkome sustavu materinskoga jezika, a pri poučavanju bi naglasak trebalo staviti na razlike kako bi se ovladalo pisanjem na početnoj razini jer upravo fonološka odstupanja na početnoj razini učenja hrvatskoga kao inoga jeziku utječu na razvoj jezične kompetencije u ciljnome jeziku. Budući da se rad bavio samo fonološkim odstupanjima u pisanome tekstu, buduća istraživanja trebala bi uključiti i ostale razine (fonetsku, morfološku, sintaktičku i semantičku) kako bi se dobila potpuna i detaljna slika o poučavanju učenika čiji je J1 farsi.

Literatura

- Alipour, M.; Salehuddin, K.; Stapa, S.H. (2019). An Overview of the Persian EFL Learners' Spelling Difficulties. U: *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 6/2012, 127–158.
- Ančić, B. (2020). „Pogreške u pisanom diskursu inojezičnih govornika hrvatskoga“, diplomski rad, Filozofski fakultet. Osijek., Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:339973>
- Bassetti, B. (2006). Learning second language writing systems. Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies. Dostupno na: <content/uploads/2018/11/bassetti2006sslwebsite.pdf> [posjećeno 18. srpnja 2022.].

- Derakhshan, A.; Karimi, E. (2015). The Interference of First Language and Second Language Acquisition. U: *Theory and Practice in Language Studies*, 10/2015, 2112–2117. <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0510.19>.
- Đurđević, A. (2020). „Ovladanost pravopisnom normom glasova /č/ i /ć/“, završni rad, Odjela za kroatistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:075100>
- Ellis, R. (2003). *Second Language Acquisition* (9th ed). Oxford: Oxford University Press.
- Grgić, A.; Udier, S. L. (2012). Pravopisna kompetencija na razini B1 u hrvatskome kao inome jeziku. U: *Lahor*, 14/2012, 204–220. <https://hrcak.srce.hr/111209>
- Gulešić–Machata, M.; Udier, S. L. (2008). Izvorna odstupanja u hrvatskome kao inojezičnome. U: *Lahor*, 5/2008, 19–33. <https://hrcak.srce.hr/31986>
- Jelaska, Z. i suradnici. (2005a). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z. (2005b). Ovladavanje drugim jezikom. U: Jelaska, Z. i suradnici. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. (88–107). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z.; Lalli Pačelat, I. (2014). Zatvornički sljedovi u sredini hrvatskih i talijanskih riječi –mogući izvor poteškoća govornika talijanskogajezika u ovladavanju hrvatskim jezikom. U: *Jezikoslovlje*, 15.1/2014, 67–89. <https://hrcak.srce.hr/118453>
- Jukić, S. (26. 4. 2019). *Tumačenje pisanoga teksta u hrvatskome jeziku* (izlaganje). Međimurski filološki dani, Čakovec.
- Jukić, S. (2022). Ovladanost pisanjem fonema /c/, /z/ i /s/ na temelju diktiranoga teksta u hrvatskome kao inome jeziku. U: Marković, I.; Nazalević Čučević, I.; Gligorić, I. M. *Riječi o riječi i Riječi: Zbornik u čast Zrinki Jelaska*. 269–284. Zagreb: Disput.
- Jukić, S.; Diklić, T. (9–11.6.2022). *Usvojenost pisanja hrvatskih grafema inojezičnih početnika – prikaz slučaja* (izlaganje). XXXVI međunarodni skup HDPL-a, Osijek.
- Macan, Ž.; Kolaković, Z. (2008). Prijenosna odstupanja govornika njemačkoga u ovladavanju hrvatskim jezikom. U: *Lahor*, 5/2008, 34–52. <https://hrcak.srce.hr/31987>
- Matsumoto, K. (1995). Research Paper Writing Strategies of Professional Japanese EFL Writers. U: *TESL Canada Journal*, 13(1)/1995, 17–27. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ518118.pdf>
- Omidipour, M. (2014). An Analysis of Errors in Writing Among Adult Persian Learners of English. U: *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, vol. 5 (3)/2014, 176–187. <https://www.academia.edu/36953523>

- Puteh, S. N.; Rahamat, R.; Karim, A. A. (2010). Writing in the Second Language: Support and Help Needed by the Low Achievers. U: *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 7/2010, 580–587.
- Yahya, A.; Ishak, H. B. T.; Zainal, Z.; Faghat, L. J.; Yhaya, N. (2012). Error Analysis of L2 Learners' Writings, a Case Study. U: *International Conference on Language, Medias and Culture*, 33/2012, 114–118.
- Zergollern–Miletić, L. (2007). Ovladanost vještinom pisanja na engleskome jeziku na kraju osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja kod hrvatskih učenika. U: *Metodika*, 1/2007, 190–204. <https://hrcak.srce.hr/26953>

Phonological deviations in written discourse at the beginner level of learning Croatian as a foreign and second language (L2) by Farsi speakers

Abstract

L2 acquisition is an extremely complex process in which four skills are to be acquired: listening, speaking, reading, and writing. For a certain amount of time, writing was an unjustifiably neglected area of research on L2 acquisition. Acquiring this skill, especially its phonological component, at the beginner levels of learning the Croatian language is quite a challenging task, becoming even more of a challenge when the writing system of the target language differs from the writing system of the student's L1. The initial writing in the target language is also important for the development of other skills, as well as language competence as a whole. In order to determine what causes the majority of difficulties to the students, an analysis of deviations in the written discourse of Farsi speakers at the beginner level of learning Croatian language was carried out. Deviation analysis was conducted at the phonological level, which was further divided into subcategories. The aim of this research is to identify the phonological deviations that occur in written discourse, to single out the phonological subcategory with the majority of those deviations, and to indicate the possible causes of certain deviations in order to eliminate them while teaching. The paper starts with the assumption that the reasons for phonological deviations can be sought in the phonological system of the native language. The results of the analysis show that the majority of deviations that occur regard substituting, omitting, and adding phonemes. The omission and adding of vowels can be singled out as a special subcategory in accordance with the linguistic norm of the respondents' L1.

Tanja Diklić, Mag. educ. phil. croat. et angl.; Veleučilište u Rijeci, Hrvatska; predaje engleski jezik kao jezik struke (studij Informatike, Poduzetništva i Prometa) i hrvatski jezik kao ini jezik; područje zanimanja i istraživanja: ovladavanje inim jezikom (prvenstveno hrvatskim jezikom kao J2).

e-mail: tanja.diklic@veleri.hr

